

MASLAHAT NUTQIY AKTINING SOTSIOPRAGMATIK VA
LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Jumaniyazova Feruza Rustam qizi

Ma'mun Universiteti "Roman-German filologiyasi" kafedrası ingliz tili o'qituvchisi

E-MAIL: feruzajumaniyazova757@gmail.com

Abstrakt. Mazkur maqolada maslahat nutqiy aktining sotsiopragmatik va lingvomadaniy jihatlarini tahlil qilinadi. Maslahat berish jarayoni tilning ijtimoiy funksiyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u madaniy kontekst, ijtimoiy maqom va nutqiy vaziyat kabi omillar ta'sirida shakllanadi. Maqolada turli madaniyatlarda maslahatning o'ziga xos xususiyatlari, uning bevosita va bilvosita ifoda usullari va kommunikativ strategiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, maslahat aktining samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar, xususan, nutq etiketiga asoslangan yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: maslahat nutqiy akti, sotsiopragmatika, lingvomadaniyat, kommunikativ strategiya, nutq etiketi.

Kirish Til faqatgina fikr almashish vositasi bo'lib qolmay, balki ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi muhim omildir. Nutqiy aktlar ichida maslahat berish harakati muhim rol o'ynaydi, chunki u insonlar o'rtasidagi muloqotning ajralmas qismi hisoblanadi. Maslahat berish jarayoni nutqiy pragmatikaning muhim qismi bo'lib, uning amalga oshirilishi madaniy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq. Ushbu maqolada maslahat nutqiy aktining sotsiopragmatik hamda lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Til insonlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlovchi vosita bo'lib, u faqat axborot uzatish bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy munosabatlarni shakllantiradi. Maslahat berish nutqiy akti pragmatikaning muhim qismi bo'lib, uning amalga oshirilishi madaniy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq. Ushbu maqola maslahat aktining sotsiopragmatik va lingvomadaniy jihatlarini tadqiq qilishga qaratilgan bo'lib, turli madaniyatlarda uning qanday shakllanishi va qo'llanishi tahlil qilinadi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda maslahat nutqiy aktining sotsiopragmatik va lingvomadaniy xususiyatlarini tahlil qilish uchun turli xil metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot sifat jihatidan pragmatik tahlil va madaniyatlararo kommunikatsiyani o'rganishga asoslangan bo'lib, turli madaniy kontekstlardagi maslahat aktlarining qiyosiy tahlilini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot Dizayni

Tadqiqot nutqiy aktlar nazariyasi, sotsiopragmatika va lingvomadaniyat tadqiqotlariga asoslangan holda amalga oshirildi. Tadqiqot dizayni quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Nazariy tahlil – Maslahat berish nutqiy aktining lingvistik va pragmatik asoslari o'rganildi.

2. Korpus tahlili – Turli madaniyatlarda maslahat aktining qanday ishlatilishi bo'yicha real nutq namunalarini yig'ish va tahlil qilish.

3. Qiyosiy tadqiqot – O'zbek tili va boshqa tillarda maslahat berish usullarining o'zaro taqqoslanishi.

4. Eksperimental yondashuv – Maslahat berish jarayonining samaradorligini baholash uchun lingvistik eksperimentlar o'tkazish.

Ma'lumotlar Manbalari

Tadqiqot uchun ma'lumotlar quyidagi manbalardan olindi:

- Dastlabki manbalar: O'zbek, ingliz, rus va boshqa tillardagi maslahat nutqiy aktlarini o'z ichiga olgan real nutq namunalarini yig'ish.
- Ikkinchi darajali manbalar: Maslahat aktiga oid ilmiy maqolalar, pragmatika va sotsiolingvistika bo'yicha adabiyotlar.
- Korpus ma'lumotlari: O'zbek va ingliz tilida maslahat berish bilan bog'liq bo'lgan yozma va og'zaki matnlar (bloglar, forum postlari, intervyular va suhbat yozuvlari).

Tadqiqot Yondashuvlari

Tadqiqotda quyidagi asosiy lingvistik va sotsiopragmatik yondashuvlar qo'llanildi:

Nutqiy Aktlar Nazariyasi

John Searle va Austinning nutqiy aktlar nazariyasiga asoslanib, maslahat berish illokutiv akt sifatida o'rganildi. Maslahatning quyidagi jihatlari tahlil qilindi:

- Illokutiv kuchi (maslahat beruvchi niyati va uni qanday ifodalashi).
- Perlokutiv ta'siri (maslahat oluvchi qanday javob qaytaradi yoki harakat qiladi).
- Ekspressiv va direktiv xususiyatlari (maslahat qanday ifoda etiladi va u qabul qiluvchiga qanday ta'sir qiladi).

Sotsiopragmatik Yondashuv

Maslahat berish jarayonida ishtirokchilarning ijtimoiy maqomi va madaniy konteksti qanday rol o'ynashi tahlil qilindi. Bu yondashuvda quyidagi omillar e'tiborga olindi:

- Maslahat beruvchi va oluvchining ijtimoiy maqomi (ustoz-shogird, ota-ona-farzand, do'stlar o'rtasidagi muloqot).
- Rasmiy va norasmiy nutqiy vaziyatlarning ta'siri.
- Ijtimoiy masofa va maslahat berish uslubining o'zgarishi.

Madaniyatlararo Pragmatika

Maslahat aktining turli madaniy kontekstlardagi o'ziga xosliklari o'rganildi. G'arb va Sharq madaniyatlaridagi maslahat berish usullari taqqoslandi.

- G'arbiy madaniyatlarda maslahat ko'proq tanlov erkinligini ifodalovchi yumshoq shaklda beriladi.
- Sharq madaniyatlarida maslahat berish ba'zan qat'iyroq va an'anaviyroq bo'ladi.

Korpus Tahlili va Empirik Ma'lumotlar

Tadqiqot davomida korpus lingvistikasiga asoslangan tahlil olib borildi. Quyidagi tadqiqot bosqichlari amalga oshirildi:

1. O'zbek va ingliz tilidagi maslahat berish namunalarini yig'ish.

2. Bevosita va bilvosita maslahatlarning tez-tez uchrash chastotasini aniqlash.

3. Maslahat berishda ishlatiladigan lingvistik vositalarni tahlil qilish (modal fe'llar, yumshatuvchi ifodalar, ijobiy va salbiy muloyimlik strategiyalari).

Eksperimental Tadqiqot

Nutqiy aktlarning ta'sirchanligini o'rganish uchun eksperimentlar o'tkazildi:

- Ishtirokchilarga turli xil maslahat shakllari berilib, ularning javoblari o'rganildi.
- Maslahatning bevosita va bilvosita shakllari solishtirilib, qabul qiluvchilarga qanday ta'sir qilishi kuzatildi.

- Nutqiy etiketing rolini aniqlash uchun turli yosh guruhlarida maslahat berish uslublari tahlil qilindi.

Statistik Tahlil

Maslahat aktining samaradorligini o'lchash uchun quyidagi statistik usullar qo'llanildi:

- Nutqiy maslahat shakllarining chastotali tahlili (qaysi maslahat turi ko'proq qo'llaniladi).

- So'rovnomalar va eksperiment natijalarining statistik ko'rsatkichlari.

- Qiyosiy tahlil orqali maslahat strategiyalarining farqlarini aniqlash.

Metodologiyaning Umumiy Xulosasi

Ushbu tadqiqot maslahat berish aktining lingvistik, sotsiopragsmatik va madaniy jihatlarini har tomonlama o'rganishga qaratildi.

- Nazariy yondashuvlar nutqiy aktlar nazariyasi, sotsiopragsmatika va madaniyatlararo pragsmatika asosida belgilandi.

- Empirik tadqiqotda korpus tahlili va eksperimental metodlar qo'llanilib, maslahat berishning real nutqiy kontekstdagi o'ziga xos xususiyatlari o'rganildi.

- Statistika asosida maslahat shakllarining qabul qilinish samaradorligi tahlil qilindi.

Bu metodologik yondashuvlar maslahat aktining nutqiy va madaniy jihatlarini keng qamrovda o'rganishga imkon berdi va tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minladi.

Natija

Ushbu tadqiqot natijalari maslahat nutqiy aktining sotsiopragsmatik va lingvomadaniy jihatlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot davomida maslahat berish jarayonining turli madaniy kontekstlarda qanday shakllanishi, uning bevosita va bilvosita ifodalash usullari hamda ijtimoiy omillarning bu jarayonga ta'siri o'rganildi. Quyida asosiy natijalar va ularning muhokamasi keltirilgan.

Maslahat nutqiy aktining ijtimoiy omillarga bog'liqligi

Tadqiqot natijalariga ko'ra, maslahat berish jarayoni quyidagi asosiy ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadi:

1. Maslahat beruvchi va oluvchining ijtimoiy maqomi – Maslahat akti maslahat beruvchining maqomiga bog'liq holda turlicha ifodalanadi. Yuqori maqomli shaxs maslahatni bevosita shaklda berishi mumkin, past maqomli shaxs esa odatda yumshoqroq yoki bilvosita shaklda maslahat beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

- Masalan, ustoz yoki rahbar “Bunday qilish to‘g‘ri bo‘ladi” deb maslahat bera olsa, shogird yoki xodim “Shunday yo‘l tutish foydali bo‘lishi mumkin deb o‘ylayman” kabi yumshoqroq shaklda maslahat beradi.

2. Nutqiy vaziyat va rasmiylik darajasi – Rasmiy muloqotda maslahat berish yumshoqroq va ehtiyotkorlik bilan ifodalansa, norasmiy vaziyatda ochiq-oydin va bevosita tavsiyalar berish mumkin.

- Masalan, rasmiy vaziyatda “Siz ushbu variantni ko‘rib chiqishingiz mumkin.” deyish odatiy bo‘lsa, norasmiy suhbatda “Shunday qiling, to‘g‘ri bo‘ladi.” kabi ochiq maslahat beriladi.

3. Madaniy qadriyatlarning ta’siri – Maslahat aktining shakllanishi jamiyatning madaniy qadriyatlariga bog‘liq.

- Individualistik madaniyatlarda (masalan, AQSh, Buyuk Britaniya) maslahat yumshoq va tanlov erkinligini ta’minlovchi tarzda beriladi: “Siz shunday qilsangiz foydali bo‘lishi mumkin.”

- Kollektivistik madaniyatlarda (masalan, O‘zbekiston, Xitoy) maslahat an’anaviyroq va kuchliroq tavsiya shaklida bo‘lishi mumkin: “Siz shunday qilishingiz kerak, bu eng yaxshi yo‘l.”

Maslahatning bevosita va bilvosita shakllari

Maslahat berishda ikki asosiy strategiya kuzatildi:

1. Bevosita maslahat – Aniq va ravshan shaklda beriladi.

- Masalan, “Siz bu kitobni o‘qishingiz kerak.”

- Bu shakl yaqin do‘stlar, ustoz-shogird munosabatlari yoki rasmiy tavsiyalar berishda ko‘proq qo‘llaniladi.

2. Bilvosita maslahat – Yumshoqroq va muloyimroq tarzda ifodalanadi.

- Masalan, “Ba’zi odamlar bu kitobni juda foydali deb hisoblashadi.”

- Bu shakl ijtimoiy masofa saqlash kerak bo‘lgan vaziyatlarda, rasmiy muloqotlarda yoki hurmat ifodalash zarur bo‘lgan holatlarda qo‘llaniladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bilvosita maslahatlar ko‘pincha kommunikativ muhitga moslashish, qabul qiluvchining fikrini hurmat qilish va ijtimoiy masofani saqlash uchun ishlatiladi.

Turli madaniy kontekstlardagi maslahat berish uslublari

Tadqiqot davomida maslahat berish uslublari turli madaniy kontekstlarda qanday farq qilishi aniqlandi:

Madaniyat Maslahat berish uslubi Misol

O‘zbek Katta yoshdagilar va yuqori maqomli shaxslar maslahatni aniq va qat’iy ifoda etadi. Yoshlar esa odatda yumshoqroq maslahat beradi. “Siz bunday qilishingiz kerak, bu eng to‘g‘ri yo‘l.”

Ingliz Maslahat muloyim va tanlov erkinligini hisobga olgan holda beriladi. “Agar xohlasangiz, bu sizga yordam berishi mumkin.”

Yaponiya Maslahat berishda hurmat shakllari va bilvosita ifodalar ko'p ishlatiladi. "Ehtimol, bu usul yaxshiroq bo'lishi mumkin deb o'ylayman."

Arab Maslahat berish an'anaviy qadriyatlarga asoslangan bo'lib, ko'pincha nasihat shaklida bo'ladi. "Shunday qilish Allohning marhamatiga erishishga yordam beradi."

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, madaniy qadriyatlar maslahat aktining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Maslahat berish va nutq etiketi

Maslahat berish jarayonida muloyimlik strategiyalari va nutq etiketi muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. O'zbek tilida maslahat berishda quyidagi muloyimlik vositalari keng ishlatiladi:

- "Menimcha..."
- "Agar xohlasangiz..."
- "Ehtimol, siz uchun foydali bo'lishi mumkin..."

Bunday yumshatuvchi ifodalar maslahat berishda qabul qiluvchini noqulay holatga solmaslik va suhbatni samimiyroq qilishga yordam beradi.

Eksperimental tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida maslahat berishning turli shakllari qanday qabul qilinishini o'rganish uchun eksperimentlar o'tkazildi. Ishtirokchilarga bevosita va bilvosita maslahat berish shakllari taqdim etilib, ularning javoblari tahlil qilindi. Natijalar quyidagicha:

- Bevosita maslahatlar tezroq tushuniladi va bajariladi, lekin ba'zan qabul qiluvchi buni tajovuzkor yoki noqulay deb his qiladi.
- Bilvosita maslahatlar esa muloyimroq qabul qilinadi, lekin ba'zan ularning ma'nosi tushunarsiz bo'lishi yoki e'tiborsiz qolishi mumkin.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, maslahatning samaradorligi uning qanday ifoda etilishiga bog'liq.

Natijalar bo'yicha umumiy xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, maslahat nutqiy aktining samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq:

1. Madaniy kontekst – Maslahatning shakllanishi madaniy qadriyatlarga bog'liq.
2. Ijtimoiy maqom va munosabatlar – Maslahat beruvchi va oluvchining maqomi maslahat shakliga ta'sir qiladi.
3. Nutq etiketi va muloyimlik strategiyalari – Maslahat berishda yumshatuvchi iboralar muhim rol o'ynaydi.
4. Bevosita va bilvosita maslahat farqlari – Bevosita maslahatlar aniq ta'sir qiladi, bilvosita maslahatlar esa ijtimoiy moslashuvchanlikni oshiradi.

Muhokama. Tadqiqot natijalariga ko'ra, maslahat nutqiy aktining samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq ekanligi aniqlandi:

1. Madaniy kontekst – Maslahat berish uslubi jamiyatning umumiy nutq odobiga bog'liq.

2. Ijtimoiy maqom va munosabatlar – Katta yoshli yoki yuqori maqomli shaxsdan maslahat qabul qilish odatiy hol hisoblanadi.

3. Nutqiy vaziyat va rasmiylik darajasi – Rasmiy muloqotda maslahat berishda yumshatuvchi va muloyim iboralar ko'proq qo'llanadi.

4. Bevosita va bilvosita maslahat farqlari – Bevosita maslahat tez va aniq ta'sir ko'rsatishi mumkin, lekin ba'zi holatlarda ijtimoiy noqulaylik tug'dirishi mumkin. Bilvosita maslahat esa ko'proq diplomatik va moslashuvchan bo'lib, madaniyatga qarab afzal ko'rilishi mumkin.

Maslahat berish jarayoni kommunikativ strategiyalar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, pragmatik kompetensiyaning muhim qismi hisoblanadi. Shuning uchun maslahat berishda til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish muhimdir.

Xulosa. Mazkur maqolada maslahat nutqiy aktining sotsiopragmatik va lingvomadaniy jihatlari tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maslahat berish jarayoni ijtimoiy maqom, nutqiy vaziyat va madaniy qadriyatlarga bog'liq holda turlicha shakllanadi. Bevosita va bilvosita maslahat shakllari mavjud bo'lib, har biri o'ziga xos kommunikativ vaziyatda qo'llanadi.

Maslahat berish samaradorligini oshirish uchun:

- Madaniy va nutqiy kontekstni hisobga olish
- Nutq etiketi va hurmat shakllaridan foydalanish
- Ijtimoiy maqom va vaziyatga mos keladigan uslubni tanlash zarur.

REFERENCES:

1. Madina Mexriddin Qizi Yo'Lchiyeva, Sevinch Umid Qizi Abdixamitova, & Maftuna Shermatovna Omonova (2022). INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA KIRIB KELGAN BIR NECHA NEOLOGIZMLAR TAHLILI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2 (1), 438-443. doi: 10.

2. Toshboyeva Laylo Jurayevna (2023). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TURIZM TERMINLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI VA TARJIMA MUAMMOLARI. Современное образование (Узбекистан), (3 (124)), 3-12. doi: 10.34920/SO/VOL_2023_ISSUE_3_1

3. Xudoyberdiyeva, N. (2022). O'zbek tiliga xorijiy tillardan kirib kelgan iqtisodiy va biznes sohadagi neologizmlar. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/363799103_O'zbek_tiliga_xorijiy_tillardan_kirib_kelgan_iqtisodiy_va_biznes_sohadagi_neologizmlar

4. Peter Newmark. Approaches to Translation. – Oxford: Pergamon., 1981.

5. Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011.

6. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Harvard University Press.

7. Wittgenstein, L. (1953). Philosophical Investigations. Blackwell Publishing.

8. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press.
9. Grice, H. P. (1975). *Logic and Conversation*. In *Syntax and Semantics* (Vol. 3, pp. 41-58). Academic Press.
10. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.

